

ğollar'dan korktukları için kendisine katılmadılar.

Buna karşılık Sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev ve Sâhib Ata'nın Şehzade Kongurtay ile birlikte gelmekte oldukları haber alındı. Fakat Mehmed Bey bu haberi Konya halkından gizledi. Kazandığı zengin ganimeti götürmek için deve ve katırlara yükletti. Çok geçmeden Mehmed Bey'in Akşehir ve Ilgın'a tayin ettiği subaşlarının sultanla Kongurtay'ın askerleri tarafından öldürüldüğü ve ailelerinin esir alındığı haberi geldi. Konya halkı da sultan ve Kongurtay'ın gelmekte olduğunu duyunca bilhassa kadı Sirâceddin el-Urmevî'nin teşvikiyle Konya'yı müdafaaaya hazırlandı. Bunun üzerine Mehmed Bey, Alâeddin Siyavuş ile birlikte İç-il'e döndü (Muharrem 676 / Haziran 1277). Memlûk müelliflerine göre Mehmed Bey ve Alâeddin Siyavuş Konya'da Akşehir seferi de dahil olmak üzere otuz yedi gün oturmuştur.

İlhanlı Hükümdarı Abaka Han kardeşi Kongurtay ile veziri Şemseddin Cüveynî'yi Orta Anadolu'ya gönderdi (Rebûlâhîr 676 / Eylül 1277). Kongurtay'ın vazifesi Anadolu'da dirlik ve düzenliği tesis etmek, Vezir Cüveynî'ninki de bu ülkenin gelir giderini İlhanlı malî sistemine göre yeniden düzenlemektir.

Aksaray'da hayli kan dökten, esir alan ve çok miktarda ganimet elde ettikten sonra Karamanlılar'ın yurduna gelen Kongurtay burada da çok sayıda insan öldürdükten, birçok kadın ve çocuğu esir aldıktan sonra Vezir Şemseddin Cüveynî ile birlikte kışı geçirmek için Tokat'taki Kazova kışlağına gitti. Sultan Gıyâseddin Keyhusrev ve Sâhib Ata Konya'ya döndüler. Sultanın yanında bir Moğol birliği de vardı. Fakat onlar, Karamanlılar'ın ağır kayıplar verip perişan bir durumda olmalarını fırsat sayarak kışın geçmesini beklemeden yeniden İç-il'e girdiler. Beş on kişilik keşif birliğiyle yola çıkan Mehmed Bey Moğol keşif kolu tarafından ok yağmuruna tutuldu. Mehmed Bey ile onu kurtarmaya gelen iki kardeşi ve amcasının bir oğlu öldürüldü. Bu dönemde yaşamış olan İbn Bîbî'ye göre (*el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye*, s. 727) 17 Muharrem 676'da (20 Haziran 1277), *Târîh-i Âl-i Selçuk*'taki kayda göre ise 17 Muharrem 678'de (30 Mayıs 1279) öldürülmüştür (s. 62, trc. s. 41). Mehmed Bey'in yerine kardeşi Güneri Bey geçti. Cesur ve hareketli bir kişi olan Mehmed Bey Moğollar'a karşı Anadolu'nun istiklâlini savunmuştur. Moğollar'la savaşıp onları ülkeden çıkarmak için Erzurum'a gitmek istemişse de Kayseri'ye ge-

Karamanoğlu
Mehmed
Bey'e ait
gümüş
bir sikke
(Yapı ve Kredi
Bankası,
Sikke
koleksiyonu,
nr. 15.570)

len Memlûk Hükümdarı Baybars gibi o da destek görmeyerek yalnız bırakılmıştı. Moğollar'la mücadele kendisinden sonra da sürdürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye*, s. 688-704, 727; a.mlf., *Tevârih-i Âl-i Selçuk Muhtaşar-ı Selçuknâme* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1902, s. 321-331; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. F. N. Uzluk), Ankara 1952, metin, s. 60, 62; tercüme, s. 39, 41; İzzeddin İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi* (trc. M. Şerefeddin Yalıtıkaya), İstanbul 1941, s. 76, 89, 90-91; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih* (nşr. Abdülkerim Alioğlu Alizâde), Bakü 1957, III, 147; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-aşbâr*, s. 110-112, 122-123; Yünîni, *Żeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1380/1960, III, 167, 182-185; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 539, 551, 558-568; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 168-169; M. Şehabeddin Tekindağ, "XIII. Yüzyıl Anadolu Tarihine Dair Araştırmalar Şemsüddin Mehmet Bey Devrinde Karamanlılar", *TD*, sy. 19 (1964), s. 81-98; a.mlf., "Karamanlılar", *İA*, VI, 318-319; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s. 50-55; a.mlf., "Karamanoğulları", *DİA*, XXIV, 455.

FARUK SÜMER

MEHMED CELÂLEDDİN AĞA

(bk. CELÂLEDDİN AĞA, Mehmed).

MEHMED CELÂLEDDİN DEDE (1849-1908)

Mevlevî şeyhi,
şair, bestekâr ve tamburî.

8 Rebûlevvel 1265'te (2 Şubat 1849) İstanbul'da Yenikapı Mevlevihânesi'nde doğdu. Mesnevîhan Osman Selâhaddin Dede ile Münire Hanım'ın büyük oğludur.

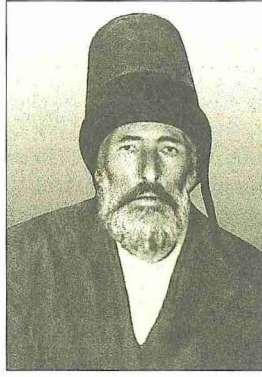
Kendi oğlu Burhâneddin'e nisbetle Ebû'l-Burhân olarak da anılır. Mehmed Ziyâ'nın *Yenikapı Mevlevihânesi* adlı eserindeki kayda göre (s. 166, 202) babasının İstanbullu Kaldırımîzâde Ahmed Efendi'den icâzet aldığı tarihte (1275/1858-59) "bed-i besmele" etti ve on iki yaşlarında Dâvud Paşa Rüşdiyesi'ne girdi. Burada Arapça'yı "Molla Câmî"ye kadar okudu. Mezun olduktan sonra gerek mevlevihâne gerekse mevlevihâne dışında pek çok kişiden ders alarak kendini yetiştirdi. Babasından *Meşnevî* ile beraber Celâleddin ed-Devvânî'nin *ez-Zevrâ*' ve *l-Havârâ*' adlı eserini okumasının yanında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuûşû'l-hikem*'inden icâzet aldı. Bu arada Kocamustafapaşa'da Küçük Efendi Tekkesi şeyhi Hâfız Gâlib Efendi ile Koca Mustafa Paşa Medresesi hocalarından Mustafa Efendi'den *Molla Câmî* okuyup Arapça'sını ilerletti. Filibeli Mahmud Efendi'den tasavvurât, tasdikât, akâid ve meânî gibi ilimleri öğrendiyse de hocasının vefatı dolayısıyla icâzet alamadı. Ayrıca babasının hocası Tunuslu Mustafa Efendi'den *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ve *Şahîh-i Buḥârî* okudu.

Konya'da çecelebilik makamında bulunan Saffet Çelebi'nin izniyle 1869'da inzivâyâ çekilen babasına vekâleten mukabeleyle çıkmaya ve ism-i celâl zikrine başladı. On sekiz yıl devam eden bu vekâletin ardından babasının 18 Cemâziyelevvel 1304 (11 Şubat 1887) tarihinde vefatıyla mevlevihâneye asaleten şeyh tayin edildi. 21 Aralık 1887'de Eskişehir Mevlevihânesi postnişini Hasan Hüsnü Dede'den *Meşnevî* icâzeti aldı. Bu sırada Konya'da çecelebi olan Abdülvâhid Çelebi tarafından 1888 Ağustosunda meşihatı yenilendi ve 16 Ağustos 1891'de kendisine hilâfetnâme verildi. Mehmed Celâleddin Dede ayrıca, babasının da hocası olan Trablusgarplı Mustafa b. Osman Şebnî'den Şâzeliyye ve Kâdiriyye hilâfeti, Mayıs 1895'te İmâdullah Fârûkî Efendi'den Çiştîyye (Çeştîyye) icâzet ve hilâfeti aldı. Kendisi de İmâdullah Efendi'ye mevleviyye hilâfeti verdi. Şeyh tayin edildikten sonra mukabele günleri okuttuğu *Meşnevî* derslerine vefatından bir buçuk yıl öncesine kadar devam etti. Şeyh dairesinin büyük odasında cuma geceleri Mecdüddin Ferîdun Sipehsâlâr'ın Farsça *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'ını okutarak tasavvufî bilgiler de verdiği derslerini ölümünden bir yıl öncesine kadar sürdürdü.

Mehmed Celâleddin Dede, 1884-1885 yıllarında Meclis-i Meşâyih reisliği yaptı, 1903'te gırtlak veremine yakalandığı için Abdülvâhid Çelebi tarafından oğlu Abdülbâki Efendi'ye dergâhta ism-i celâl zikri ve mukabele izni verildi. 22 Kasım 1906'da çıkan bir yangın sonucu dergâh büyük hasar gördüğünde bu felâketten kurtulan harem dairelerini dervişlere tahsis ederek Gedikpaşa'da bir konağa taşındı. Yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Mehmed Celâleddin Dede 1 Cemâziyelevvel 1326'da (31 Mayıs 1908) burada vefat etti. Kocamustafapaşa Sümbülî Dergâhı'nda meclis-i meşâyih reisi Sütlüce'de Hâsîrîzâde Sâdî Dergâhı şeyhi Mehmed Elif Efendi tarafından kaldırılan cenaze namazının ardından Yenikapı Mevlevihânesi Mezarlığı'nda babasının sol tarafına ve türbe duvarının yakınına defnedildi.

Derin ilmi ve mütevazî kişiliğiyle herkesin saygısını kazanarak devrinin belli başlı şeyhleri arasında yer alan Mehmed Celâleddin Dede ilk mûsiki bilgileriyle dinî eserleri dergâhta, din dışı eserleri İsmet ve Nikogos ağalardan öğrendi. Küçük ve Büyük Osman beylerden aldığı tambur derslerini ilerleterek Küçük Osman Bey'in derslerinden arkadaşı olan Tambûrî Ali Efendi ile dönemin üstat tambur sanatkârları arasına girdi. Mızrap vurmada "âşikâne" olarak nitelendirilen özel tavriyla kendisine müstesna bir yer temin etmiştir. Hastalığı sırasında Gedikpaşa'daki konağına davet ettiği Kemânî Memduh Efendi'nin onun tamburunu dinledikten sonra o güne kadar böyle bir tambur dinlemediğini ifade etmesi, Celâleddin Dede'nin sazını icrada ulaştığı seviyeyi tesbit eden önemli bir değerlendirmedir.

Mehmed Celâleddin Dede'nin bir diğer yönü de mûsiki nazariyatı konusundaki çalışmalarıdır. Onun, Galata Mevlevihânesi şeyhi Mehmed Atâullah Dede ve Bahariye Mevlevihânesi şeyhi eniştesi Hüseyin Fahreddin Dede ile beraber yaptığı ortak çalışmalarla, Türk mûsikisi tarihi konusunda olduğu kadar bu mûsikinin ilgili perdeleri, aralıkları, makamları ve usulleriyle nazariyat konularının ilmî bir şekilde ele alınıp incelenmesi yolunda ilk ciddi adımlar atılmıştır. Ancak bu çalışmalar metin haline getirilemediğinden ulaşılan bilgiler bu üç Mevlevî şeyhi tarafından öğrencilerinden Rauf Yektâ Bey ile Mehmet Suphi Ezgi'ye aktarılmıştır. Sonraki yıllarda aralarına Hüseyin Sadettin Arel'i de alan Rauf Yektâ ve Suphi Ezgi, bu bilgiler ışığında günümüz Türk mû-

Mehmed
Celâleddin
Dede

sikisi nazariyatının esaslarını ortaya koyma gayreti içine girmişlerdir. Mehmed Celâleddin Dede, ayrıca Rauf Yektâ Bey'le tamburlar üzerinde çalışarak bir 8'lide 24 aralık ve 25 perdenin Türk mûsikisi tarihinde kullanılmış ve halen kullanılmakta olduğunu tesbit etmiştir. Rauf Yektâ Bey, Türk mûsikisinde gizli kalmış birçok nazari meselenin Celâleddin Dede'nin gayretiyle keşfedildiğini söyler.

Mehmed Celâleddin Dede'nin bilinen yegâne mûsiki eseri düğâh makamında bestelediği Mevlevî âyınidir. Mevlevî mûsikisi tarihinde "beste-i kadîm" olarak adlandırılan ve bestekârı bilinmeyen en eski üç âyinden biri olan düğâh âyinine "düğâh-ı kadîm" denildiğinden bu âyine de "düğâh-ı cedîd" adı verilmiştir. 1904'te bestelenip 12 Rebûlellevvel 1323'teki (17 Mayıs 1905) Mevlid kandilinde Yenikapı Mevlevihânesi'nde ilk mukabelesi yapılan âyinin (peşrevi Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede tarafından bestelenmiştir) en önemli özelliği, birçok yerde Nâyî Osman Dede'nin bestelediği hicaz âyinde kullanılan nağmelerin şekillerinin bozulmadan düğâh makamına aktarılmış olmasıdır.

Arapça ve Farsça bilen Mehmed Celâleddin Dede "Şeyhî" mahlasıyla bazı manzumeler kaleme almıştır. Sadettin Nühzet Ergun'un naklettiği, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî hakkındaki iki rubâî dahil beş manzumesinden biri Balıkçı Hâfız Mehmed Efendi tarafından bestelenen, "Ey andelîb-i hoş-nevâ" mısraı ile başlayan rast-ı cedîd şarkıdır (Türk Şairleri, II, 942-943).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nutkî Dede – Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, İSAM Ktp., nr. 18112, vr. 80^b, 81^b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 210-213; Mehmed Tâhir, *Yenikapı Mevlevihânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhum*, İstanbul 1326; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihânesi*, İstanbul 1329, s. 5-6, 166, 201-264; *Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri*, İstanbul

1939, XVII, 854-870; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940-53, IV, 277; V, 453; Sadettin Nühzet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 464-467; a.mlf., *Türk Şairleri*, İstanbul 1945, II, 673, 939-943; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Sonra Mevlevîlik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 272-273; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 109-112; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, IV, 1833-1835; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 527; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Akbatu), IV/3, s. 85-86; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 224-225; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 435-436; Gavsî Baykara, "Ebedileşen Dehalarımız: Celalettin Efendi", *Türk Mûsikisi Dergisi*, sy. 30, İstanbul 1950, s. 2-3, 19; Reşat Ekrem Koçu, "Celâleddin Dede (Mehmed)", *İst.A*, VI, 3420; Öztuna, *BTMA*, I, 173-174; Ekrem İşin, "Yenikapı Mevlevihânesi", *DBİst.A*, VII, 48.

NURİ ÖZCAN

MEHMET CEMÂLEDDİN ÇAUŞEVİÇ (1870-1938)

Bosnalı âlim, reîsululemâ.

28 Aralık 1870'te Bosna-Hersek'teki Arapuşa köyünde doğdu. İlkokulda iken babası Ali Efendi'den Arapça öğrenmeye başladı ve dinî ilimlerle ilgili dersler aldı. Ardından Bihaç Medresesi'ne dört yıl devam etti. On yedi yaşında iken İstanbul'a gitti (1887). Burada önce Tokatlı Sâlih Efendi'nin, onun vefatı üzerine Hasan Hüsnü Efendi'nin derslerine girdi ve 1901 yılında ikinci hocasından icâzet aldı. 1898'de Mekteb-i Nüvvâb'a kaydını yaptırdıysa da bir yıl sonra hocası Manastırlı İsmâil Hakkı'nın teşvikiyle Mekteb-i Hukuk'a geçti ve 1903'te buradan mezun oldu. Öğrenciliği esnasında Anadolu, Hicaz, Yemen, Mısır ve Makedonya'ya gitti, çeşitli görevlerde bulundu. Üç ay kaldığı Mısır'da Muhammed Abduh ile görüştü, derslerine katıldı. İstanbul'da çıkan *Tasvîr-i Efkâr* ve *Tercümân-ı Hakikat* gazetelerinde yazıları neşredildi ve muhabirlik yaptı.

Mekteb-i Hukuk'tan mezun olunca İstanbul'da kendisine bazı görevler teklif edildiye de Saraybosna'ya döndü ve Eylül 1903'te Velika Gimnazija adlı lisede Arapça hocası olarak göreve başladı. 1905'te görevinden ayrıldı ve Ulemâ Meclisi üyeliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında Bosna'yı dolaşarak dinî eğitim ve öğretim konusunda köklü reformların yapılması yönünde görüşler ortaya koydu, ders programlarında değişikliklere vesile